

Pethő József: Jelentéstan. Tankönyv a BA képzés számára, Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza, 2006. 136 pp.

A kétszintű tanárképzés bevezetésével minden bölcsészettudományi szak számára újra kellett gondolni az egyes tantárgyakhoz kapcsolódó tematikákat, valamint a rendelkezésre álló tankönyvek és segédanyagok felhasználhatóságát az új oktatási rendszerben. Ugyanakkor indokolja ezt az egyes tudományágak rohamos fejlődése is. Ilyen igény hozta létre a Bölcsész Konzorcium keretében az új képzési formához igazodó új tankönyveket is, amelyek sorában Pethő Józsefnek, a Nyíregyházi Főiskola tanárának *Jelentéstan* című tankönyve megjelent. A könyv megjelenésére nagy szükség volt, hiszen amint azt a szerző is írja könyve *Jelentéstan és szemiotika* című fejezetében, a jelentéstan „...viszonylag rövid történetében azonban számos annyira eltérő elmélet alakult az erre adott válasz, vagyis a jelentés fogalmának megragadására és leírására alkalmazott módszer és a kapott eredmények alapján, hogy helyesebb talán ... jelentéstanokról szólni” (9). A szerző tankönyve az egyes fontosabb jelentéstani irányzatok közötti azonosságok és eltérések részletes vizsgálatára nem vállalkozhatott, de a legfontosabb jelentéstani alapfogalmak ismertetése kapcsán – jel, jelölő, jelölt, jelentés, a jelentéstípusok, a jelentésváltozások – érinti a hagyományos leíró, és a modern szemantikai irányzatok, iskolák felfogását is.

A tankönyv 10 nagyobb fejezetre tagolódik. Ezek közül az első 8 a legfontosabb elméleti ismereteket közli, világos példákkal szemléltetve azokat.

1. A jelentéstan a tudományok rendszerében

A fejezet a jelentéstant mint tudományt helyezi el a különböző jelek jelentéseit leíró tudományok között. Saussure társadalomtudományi rendszerében a szemiológia (szemiotika) nyelvi jelekkel foglalkozó ága a nyelvtudomány. Morris rendszerében a szemiotika egyik ága a szemantika a szintaktikával és a pragmatikával együtt. Pethő József a következő szempontok szerint osztályozza a szemantikákat: 1. a nyelv időbeliségének vizsgálata szempontjából: szinkrón és diakrón; 2. a vizsgált nyelvek szerint: általános jeletéstan és az egyes nyelvek jelentéstana; 3. a vizsgált nyelvi szintek szerint: lexikális szemantika és mondatszemantika; 4. az elméleti háttér alapján: logikai, strukturális, kognitív stb. szemantikák.

2. fejezet: A jelentéstan történetének vázlatja

A fejezet az ókortól napjainkig ad áttekintést a jelentéstan alapfogalmairól, a szemiózisz alaptényezői: a fogalom, a jel, jelölt összefüggéseiről; Herman Paul két alapvető jelentéstípusáról (uzuális, okkasionális); Saussure-nek a nyelvről tett alapvető megállapításairól, amelyek a nyelvtudomány fejlődésében mérföldkönek számítanak; a Saussure tanaiból kinőtt strukturalista szemantika két irányzatáról: a Bloomfield és követői által képviselt deskriptív és a Chomsky képviselte amerikai strukturalizmus „szemantikaellenességéről”. A szerző röviden ismerteti Katz és Fodor elméleteit is a szemantikai kompetenciáról, valamint a szójelentés komponenseiről.

A 3. fejezet a Szemantika és pragmatika viszonyáról nyújt rövid áttekintést.

A 4. fejezet, amely *A jelentés leírásának módjai napjaink szemantikájában* címet viseli, három, módszertanában és célkitűzéseiben lényegesen eltérő fő irányzat tömör bemutatására vállalkozik. Ezek a következők: 1. a logikai (formális) szemantika 2. a strukturális szemantika és 3. a kognitív szemantika. A szerző Kiefer Ferenc *Jelentéselmélet* című alapvető munkáját felhasználva szemlélteti a szemantikák lényegét.

Az 5., 6., 7. fejezet egy-egy lexikológiai jelentés, a *szinonímia*, a *poliszémia* és a *homonímia* lényegét iserteti elsősorban a strukturális szemantika szemszögéből, helyenként kitérve azonban más szemantikák szempontjaira is.

A 8. fejezet a jelentésváltozások okaival, típusaival, a jelentésváltozások és a grammatikalizálódás kapcsolatával foglalkozik.

A 9. fejezet *Szöveggyűjtemény* a szerző által legfontosabbnak tartott szakirodalomból: a jelentésfajták Kiefer Ferenc által írt világos és logikus gondolatmenetű összegzéséből, amely a szerzőnek az 1982-ben megjelent *Az elfeltevések elmélete* című munkájából való. A második szemelvény a tulajdonnév jelentését járja körbe Kiefer Ferenc *Jelentéselmélet* (2000) és J. Soltész Katalin *A tulajdonnév funkciója és jelentése* (1974) című munkája alapján. A harmadik szemelvény a *Kognitív szemantika* címet viseli. Tolcsvai Nagy Gábor: *A magyar birtokos szerkezet jelentéstana, kognitív keretben* című tanulmánya betekintést nyújt a kognitív szemléletű nyelvleírásba. A tankönyv szűkre szabott terjedelme nem tett lehetővé más, a hagyományos leíró és az újabb szemantikai irányzatokba, illetve új szemantikai diszciplínákba való betekintést, de mint ahogyan a szerző is utal rá, tankönyve megírásával párhuzamosan készült egy, a modern szemantikákra épülő jelentéstan tankönyv is, amely minden bizonnyal hasznos kiegészítője lesz a BA-képzésben nyert jelentéstani alapismereteknek az MA-képzésben.

A 10. fejezet gyakorlatai az elméleti ismeretek alkalmazására nyújtanak lehetőséget a hallgatóknak. A gyakorlatokban elsősorban a *jel*, *jelölő*, *jelentés* szavak jelentéseinek felismertetésére, a *poliszémia*, *homonímia*, *szinonímia*, *antonímia* felismertetésére, valamint egymástól való megkülönböztetésére, továbbá a grice-i maximák felismertetésére és alkalmazására helyezi a szerző a hangsúlyt.

Pethő József tankönyvének minden fejezete bőséges, logikus, jól áttekinthető példaanyaggal szemlélteti a leírt elméleti ismereteket. A tankönyvet gazdag szakirodalomjegyzék zárja, amelyben a hallgatók megtalálhatják a jelentéstani ismereteik kibővítéséhez, a további tájékozódásukhoz szükséges alapl munkákat. A szerző, munkájának rövid terjedelme ellenére, bemutatja mindazokat az ismereteket, amelyek a szemantikai alapismeretek megszerzéséhez, a magyar szakos tanárképzés MA-szakaszában szükséges ismeretbővítéshez biztos alapul szolgálnak.

Pethő József könyvét jó szívvel ajánlom a BA-képzésben részt vevő hallgatók és tanárok számára azzal a reménnyel, hogy ez a tankönyv csak az első a különböző szemléletű jelentéstanok sorában, és még újabbak is követik, hogy a tanárok is, diákok is a „bőség zavarában” válogathassanak a jobbnál jobb, korszerűbbnél korszerűbb segédanyagok között. Haszonnal forgathatják a tankönyvet nemcsak a magyar szakos tanárjelöltek, hanem az oktatás különböző szintjein működő magyar szakos tanárok is, akik korábban szerzett ismereteiket felfríszíthetik és kiegészíthetik a világos, logikus szerkezetű tankönyv alapján. De hasznos lehet a tankönyv más bölcsész szakos hallgatóknak is, hiszen a jelentéstani alapismeretek sok tudományterületen hasznosíthatók.